

პიროვნების იერარქიული სტრუქტურა და გამოყენება პრაქტიკაში გოროშიძე გიორგი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

სტატიაში ნაცადია პიროვნების ფსიქიკის ორგანიზაციის უმწვავესი საკითხების ისეთი სისტემატიზება როგორცაა: ფსიქიკურ პროცესთა სტრუქტურა, პიროვნების სტრუქტურა, მოტივაციური სისტემის სტრუქტურა და სხვა სახის სტრუქტურები, რომლებიც სხვა ფსიქიკურ მოვლენებთან და პროცესებთან შედარებით ნაკლებად ექცევიან მეცნიერთა ყურადღების ველში. მაშინ, როდესაც პიროვნების სტრუქტურის ადეკვატური გააზრება ძალიან ბევრის მთქმელია ადამიანის მოქმედების და ქცევის წარმართველი ფსიქიკური მექანიზმების შესახებ. პიროვნების სტრუქტურის გაგებაში უმთავრესი მნიშვნელობა ენიჭება ფსიქიკის იერარქიულ ორგანიზაციას, რომელიც იძლევა იმის საშუალებას, რომ ადამიანის ქცევის შეფასებაში შესაძლებელი გახდეს უფრო ადეკვატური დასკვნის მიღება. მიდგომის ვარგისობა დასტურდება პრაქტიკულ დარგებში გამოყენების შესაძლებლობით. მათ შორის აღსანიშნავია სამართალი, როგორც სოციალურ მეცნიერებებში შემავალი დარგი

საკვანძო სიტყვები: პიროვნება, სტრუქტურა, მოტივაცია, იერარქია, ქცევა.

როდესაც პიროვნების ქცევის გამშვები მექანიზმის შესახებ იწყება მსჯელობა, პირველი, რაზედაც ყურადღების მიპყრობა ხდება, არის მოტივაცია და მისი თავისებურებანი. დღეისთვის მოტივაციის არაერთი თეორია არსებობს ფსიქოლოგიის მეცნიერებაში, მაგრამ მათ შორის ყოვლისმომცველი, აღიარებული და ყველაზე მეტად გავრცელებული არის მოტივთა იერარქიული თეორია, შემუშავებული ჰუმანისტური ფსიქოლოგიის გამოჩენილი წარმომადგენლის **აბრაამ მასლოუს** მიერ. როდესაც ადამიანის მოტივაციის შესახებ მიმდინარეობს მსჯელობა, პირველ რიგში სწორედ **ა. მასლოუს** მოტივთა იერარქიული თეორია განიხილება. ფსიქიკურ პროცესთა იერარქიზაცია აღმოჩნდა ადამიანის ქმედებათა შესახებ წარმოდგენების სისტემატიზებისთვის უაღრესად მაღალეფექტიანი ფაქტორი, რომელიც მეცნიერებს ეხმარება ადამიანის მოქმედებისთვის სწორი და ადეკვატური ორიენტირების გამოკვეთაში [1]. ქვემოთ მოყვანილია მისი მოტივაციური პირამიდა (ნახ.1):

ნახ. 1

ადამიანის ქცევის შესწავლის საკითხების სირთულე და მრავალსპექტიანობა წარმოშობს იმის საჭიროებას, რომ მისი მოქმედების მამოძრავებელი ძალების იერარქიული განლაგება მაქსიმალური სიცხადით და ადეკვატურობით იყოს წარმოდგენილი. ასევე არ არის მიზანშეწონილი მოტივთა იერარქიული საფეხურების დიდი რაოდენობის გამოყოფა, რომელმაც მსჯელობათა გართულების შედეგად შესაძლებელია შექმნას წინააღმდეგობათა გადაულახავი სიმრავლე, რაც მოვლენათა შეფასების დამაბრკოლებელი იქნებოდა. ამიტომ ადამიანის ქცევების მოტივთა იერარქიული საფეხურების მინიმალური რაოდენობა ყველაზე უფრო ადეკვატურად და მიზანშეწონილად უნდა ჩაითვალოს. ამ მინიმალურ რაოდენობად ყველა მაჩვენებლის მიხედვით მიჩნეულია სამი, რაც არც მეტია და არც ნაკლები იმისთვის, რომ მაქსიმალურად ნათელი გახდეს ადამიანის ქცევის მექანიზმების სპეციფიკური თავისებურებანი მეცნიერთა უმნიშვნელოვანეს მიგნებებზე დაყრდნობით. ამ მხრივ განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ადამიანთა ქცევების განმსაზღვრელი მექანიზმების იერარქიზაციის წარმატებული მცდელობები ერთის მხრივ, ფსიქოლოგიის სფეროში, ხოლო მეორეს მხრივ ეკონომიკის სფეროში. ფსიქოლოგია და ეკონომიკა ხშირად იკვეთებიან ერთმანეთთან ადამიანის ქცევის გააზრების საკითხში როგორც სოციალურ მეცნიერებათა დიდ ოჯახში შემავალი დარგები. ფსიქოლოგიაში ქცევის მამოძრავებელ მოტივთა იერარქიული სისტემა, რომელიც შეიმუშავა აბრაამ მასლოუმ და შეიცავდა უპირატესად ხუთ საფეხურს (მათი ასეთი რაოდენობაც კი პრობლემურად გამოიყურება პრაქტიკული საკითხების ეფექტიანად გადაწყვეტისთვის) ერთგვარად დაბალანსებული იქნა ეკონომიკის სფეროში მსგავსი კონცეფციის ჩამოყალიბებისას. ეს კონცეფცია ადამიანის მოტივთა იერარქიული საფეხურების გამოყოფისთვის იყენებს ზოგადობის კრიტერიუმს, რომელიც ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია იერარქიული სისტემების შემუშავების დროს. ეს მიდგომა დღის წესრიგში დააყენა სოციალური მოვლენების ეკონომიკურმა გააზრებამ მრავალი პრაქტიკული საკითხის ეფექტიანად გადაწყვეტის ინტერესებიდან გამომდინარე. ამ საკითხების დიდი სიმრავლე აუცილებლობით ითხოვს მკაფიო და კომპაქტური მოდელების გამოყენებას, რათა წინააღმდეგობათა აღმოცენების შესაძლებლობები იქნას მინიმიზებული (აქსიომატურია ის, რომ სისტემის სირთულე განაპირობებს შეცდომების სიმრავლეს).

ამრიგად, სოციალური პროცესების ეკონომიკურმა გააზრებამ და ამ პროცესებში არსებული პრობლემების ეფექტიანი გადაწყვეტის დიდმა აუცილებლობამ ხელი შეუწყო ადამიანის მამოძრავებელი მოტივების ისეთი მოდელის შემუშავებას, რომელშიც იერარქიული საფეხურების მინიმალური რაოდენობა იქნებოდა გამოყოფილი. ეს ამოცანა უაღრესად დიდი წარმატებით განახორციელა მარკეტინგის დარგის უდიდესმა მეცნიერმა **ფილიპ კოტლერმა**, რომელიც აკადემიურ წრეებში და აგრეთვე პრაქტიკოსთა სფეროებშიც უპრეცედენტოდ მაღალი აღიარებით და მეცნიერული ნაყოფიერებით არის გამორჩეული (გამოცემული აქვს 100-ზე მეტი წიგნი). კერძოდ, მარკეტინგის პრაქტიკული ამოცანების გადაწყვეტის მწვავე საჭიროებებიდან გამომდინარე, მის მიერ გამოყოფილი იქნა იერარქიის განმსაზღვრელი ზოგადობის სხვადასხვა ხარისხის მქონე მოტივების შემდეგი სამეული: **საჭიროება, მოთხოვნილება, მოთხოვნა**. მისი იერარქიული მიდგომა ეყრდნობა როგორც ეკონომიკურ ურთიერთობებში დაგროვებულ დიდ პრაქტიკულ გამოცდილებას, ისე ადამიანის ქცევის გამომწვევი მექანიზმების მეცნიერული გააზრების საფუძვლიანობას და დამაჯერებლობას. მოტივთა ეს სამსაფეხურიანი იერარქიული სისტემა არის ადამიანის ქცევის უზოგადესად აღმწერი და ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს, როგორც „გამჭოლ“ მოდელს, ადამიანთა მოქმედების პრაქტიკულად ყველა სფეროსთვის. ამ გაგებით იგი ფსიქოლოგიური მნიშვნელობის მქონე მიდგომასაც წარმოადგენს და უდავოდ ვარგისია ადამიანის ქცევისეული პრობლემების მეტი ეფექტიანობით გადაწყვეტისთვის. როგორც ყველასთვის ცნობილია, ფ. კოტლერს თავის ნაშრომებში ძალიან დიდი მოცულობით და წარმატებით აქვს გამოყენებული ფსიქოლოგიის დარგში დაგროვებული ცოდნა ადამიანის ფსიქიკური აქტივობებისა და მისი პიროვნებისთვის დამახასიათებელი თვისებურებების შესახებ, რაც კოტლერის ხედვებს უმნიშვნელოვანესს ხდის ფსიქოლოგიის დარგისთვისაც.

ფ. კოტლერის მოტივთა იარერქიულ მოდელში ყველაზე მაღალი ზოგადობის მქონე საფეხურზე წარმოდგენილია **საჭიროება**, რომელიც ჯერ დაუკონკრეტებელი „ობიექტის“ დანაკლისის სახით განიცდება და აღძრავს მოქმედების იმპულსს, რომელიც საძიებო აქტივობების გაშლას ემსახურება. მის ქვედა საფეხურზე წარმოდგენილია **მოთხოვნილება**, რომელიც უკვე კონკრეტული ობიექტის დანაკლისის სახით განიცდება და აღძრავს კონკრეტული მოქმედების იმპულსს მისი მიღებისთვის, მოპოვებისთვის. იერარქიის სულ დაბალ საფეხურზე წარმოდგენილია **მოთხოვნა**, რომლის დროსაც კონკრეტული ობიექტის დანაკლისის განცდასთან ერთად ადამიანი იყენებს მის ხელთ არსებულ რესურსებს ამ ობიექტის მოპოვებისთვის და ღებულობს მას. რეალური და კონკრეტული ეკონომიკური პროცესები უპირატესად სწორედ ამ საბოლოო აქტივობებს ითვალისწინებს, თუმცა მარკეტინგი თავის მუშაობას აწარმოებს მოტივთა იერარქიის ზედა დონეებზეც იმ მიზნით, რომ ხელი შეუწყოს ქვედა პირველ საფეხურზე მყოფი მოთხოვნის ზრდას, ვინაიდან ეს არის მომხმარებლთა კონკრეტული ქმედებების (ყიდვების) დონე, რომელიც შემოსავლების განმსაზღვრელია და ამიტომ იმსახურებს დიდ ყურადღებას. როგორც უკვე აღინიშნა, მოტივთა ეს სამსაფეხურიანი იერარქიული მოდელი თავისი ლოგიკით უნივერსალური ხასიათისაა და ნებისმიერ დარგში, სფეროში ეფექტიანად შეიძლება იქნეს გამოყენებული, მათ შორის ფსიქოლოგიაში, სოციოლოგიაში, სამართლის სფეროში და ყველგან, სადაც

ადამიანის ქცევა და მისი განმაპირობებელი მექანიზმები შესწავლის საგნად არის გადაქცეული [2].

ფსიქოლოგიის და სოციოლოგიის დარგებში ადამიანის ქცევის გამომწვევი მოტივაციის იერარქიული მოდელი პირველ რიგში პიროვნების სტრუქტურასთან შესაბამისობაში უნდა იქნეს განხილული, ვინაიდან მოქმედებას ახორციელებს ადამიანი და არა მის მოტივთა ერთობლიობა. შეუძლებელია პიროვნების მამოძრავებელი მოტივები ერთიანდებოდეს იერარქიულ სისტემაში, ხოლო თავად იგი არ იყოს „დანაწევრებული“ მის შემადგენელ სტრუქტურულ ერთეულებად, რომლებიც ერთიანდებიან პიროვნებაში, როგორც ერთ მთლიანში. ეს გარემოება განსაკუთრებით ხაზგასმულია დ. უზნაძის განწყობის თეორიაში, რომლის საყრდენი პოსტულატებიც მეცნიერებაში უდავოდ სამართლიანად არის მიჩნეული მარადიულ ჭეშმარიტებებად. პიროვნების „განაწევრებული მთლიანობა“ დღის წესრიგში აყენებს პიროვნებაში მის იმ შემადგენელ ელემენტთა გამოკვეთის და შესწავლის საკითხებს, რომელთა გააზრებაც აუცილებელია იერარქიულობის კუთხითაც. ეს შექმნის მთლიანი პიროვნებისა და მისი მამოძრავებელი მოტივაციის ურთიერთმიმართების შესაბამისობის (კონგრუენტულობის) საფუძველს. ამრიგად მწვავედ საჭირო ხდება ისეთი პიროვნული „ცვლადების“ გამოყოფა, რომლებიც დაექვემდებარება იერარქიზაციას, რათა შემუშავებული იქნას პიროვნების მაღალი ხარისხის მთლიანობის არაწინააღმდეგობრივი მიდგომა, როგორც არის ჩამოყალიბებული დ. უზნაძის განწყობის თეორიაში [3]. ამრიგად, იერარქიზაცია, როგორც ფსიქიკურ მოვლენათა სისტემის მომწესრიგებელი ფაქტორი, შემოთავაზებული აბრაამ მასლოუს მიერ, ხოლო მხარდაჭერილი და მოდიფიცირებული პრაქტიკულ მარკეტინგულ საჭიროებებზე მოსარგებად ფილიპ კოტლერის მიერ აღმოჩნდა უაღრესად ნაყოფიერი და სიცოცხლისუნარიანი, რითიც დამსახურებულად მოიპოვა უნივერსალურობის სტატუსი და გზა გაუხსნა მეცნიერულ კვლევა-ძიებას ისეთ დარგებში, რომლებიც შეისწავლიან ადამიანის ქცევას. ესენია: ფსიქოლოგია, სოციოლოგია, ეკონომიკა სამართალი და სხვ. ადამიანის ქცევის განმსაზღვრელი მოვლენების იერარქიზაცია არის მეცნიერული აზრის ის უდიდესი მონაპოვარი, რომელიც როგორც ბაზისური ფაქტორი ყოველთვის უნდა იქნას გამოყენებული საკვლევ მოვლენათა ადეკვატური გააზრებისთვის.

პიროვნების როგორც „განაწევრებული მთლიანის“ შესახებ პოპულარული მეცნიერული კონცეფცია შენუშავებული აქვს დ. უზნაძის გამორჩეულ და ყველაზე პროდუქტიულ მიმდევარს აკადემიკოს შოთა ნადირაშვილს [4]. იგი ადამიანს განიხილავს როგორც **ინდივიდის, სუბიექტის და პიროვნების** ერთობლიობას. ეს სამი ფსიქიკური კონსტრუქტი ადამიანის ფსიქიკური განვითარების კრიტერიუმის საფუძველზე არის დალაგებული, მაგრამ მათ იერარქიულობაზე მკაფიო მსჯელობები განვითარებული არ არის. იერარქია ადამიანის ქცევის გაგების მნიშვნელოვან მოვლენად მხოლოდ ინტერდისციპლინურ ჭრილში შეიძლება იქნეს გააზრებული, რისი ტრადიციებიც სოციალურ მეცნიერებათა დარგებში ჯერ არ არის სათანადოდ დამკვიდრებული. მიუხედავად ამისა, არსებობს იმის საფუძველები, რომ სხვა საგულისხმო მონაცემებზე დაყრდნობით შესაძლებელი გახდეს ამ დანაკლისის შევსება. კერძოდ ეს ეხება ადამიანის ფსიქიკური განვითარების სტადიების უფრო „კომპლემენტარულ“

(შემავსებელ) გააზრებას და იერარქიული სისტემებისადმი მის მისადაგებას. ადამიანის ფსიქიკური განვითარების პირველ სტადიაზე ხდება **ინდივიდის** ფორმირება, რომელიც დაკავებულია ვიტალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებით და ადაპტაციური აქტივობების განხორციელებით. მთელი ევოლუციის პროცესი ცოცხალი არსებებისგან პირველ რიგში ასეთი მოქმედებების შესრულებას მოითხოვდა. განვითარება გრძელდება და ადამიანი თანდათანობით გადადის მისი ფსიქიკის განვითარების ახალ, მომდევნო ეტაპზე, რომლის ფარგლებშიც იგი აფართოებს და ართულებს თავის სამოქმედო პროგრამებს, ანვითარებს შემეცნებით აქტივობებს, ქმნის თავის ყოფის გამაუმჯობესებელ ტექნიკურ საშუალებებს, იგი თავს განიცდის ყველა მისი აქტივობის ავტორად, **სუბიექტად**. განხორციელებული აუცილებელი და მრავაფეროვანი საქმიანობის ხელშეწყობით და მასში განვითარდებული თვითცნობიერების ფონზე უკეთ ცნობიერდება საკუთარი პიროვნება სხვებთან მიმართებაში. იზრდება სოციალური ფაქტორის მნიშვნელობა შრომაში, იზრდება მისი დანაწილების აუცილებლობა. ასევე აქტიურდება უსაფრთხოების პირობების შექმნის სოციალური მექანიზმები, იქმნება ადამიანთა დიდი გაერთიანებები და მათი ეფექტიანი მართვის საჭიროება, დგება ადამიანებს შორის ურთიერთობათა წესების შემოღების აუცილებლობა, იწერება ყველასთვის სავალდებულო კანონები და სხვ. დგება ადამიანის პირადი პასუხისმგებლობების ეტაპი, სხვათა მიმართ ვალდებულებების გაცნობიერება და დიდ მნიშვნელობას იძენს **პიროვნული** მიდგომები, ქმედებები და მათი თავისებურებანი. ამ სტადიაზე ადამიანი გვევლინება როგორც განვითარების უმაღლეს საფეხურზე მყოფი არსება, რომელიც ეფექტიანად უმკლავდება სოციალურ ადმოცენებულ გამოწვევებს.

როდესაც ადამიანი გადადის განვითარების მომდევნო სტადიაზე, წინა სტადიასთან დაკავშირებული მისი სამოქმედო პროგრამები არსად არ ქრება. ისინი როგორც საფუძველი ქმნიან წინა პირობებს მომდევნო სტადიაზე როგორც ზედნაშენზე გასასვლელად. ამდენად, ეს სტადიები ერთმანეთისგან იზოლირებულად კი არ არსებობენ, არამედ ერთმანეთისგან გამომდინარეები არიან და ქმნიან უწყვეტ პროცესს. ყოველი მომდევნო სტადია უფრო მეტის მომცველია და უფრო ზოგადია ვიდრე წინა. ამ თვალსაზრისით ლოგიკურია, რომ აღნიშნული სტადიები ქმნიდნენ ადამიანის აქტივობათა იერარქიულ სისტემას ა. მასლოუს მოტივთა იერარქიული სისტემის მსგავსად: **ინდივიდი - სუბიექტი - პიროვნება**. ფსიქიკის ეს **ტრიადული მოდელი** შეიძლება დახასიათდეს შემდეგნაირად: „ინდივიდი“ არის ორგანიზმული და ინსტინქტური მოქმედებების განმახორციელებელი არსება; „სუბიექტი“ წარმოადგენს რეფლექსირების უნარის მქონე ადამიანის ცნობიერი და კონტროლირებადი მოქმედების წყაროს; ხოლო „პიროვნება“ წარმოადგენს საზოგადოების მიერ აღიარებული ურთიერთობების ნორმების გამზიარებელს, რომლის საფუძველზეც ხორციელდება მისი ადეკვატური და მიზანშეწონილი ადაპტაცია სოციალურ გარემოსთან. ეს მოდელი თავის ადეკვატურობას და ფუნდამენტურობას ავლენს აგრეთვე იმ მხრივაც, რომ საგულისხმო კავშირების და პარალელების გავლების შესაძლებლობას იძლევა ფსიქიკის შემსწავლელი ისეთი გამოჩენილი მეცნიერის ნააზრევთან და ფსიქოდინამიკური მიმდინარეობის ფუძემდებელთან როგორცაა ზიგმუნდ ფროიდი. ფროიდის მიხედვით ადამიანის ფსიქიკა სტრუქტურირებულია და პიროვნება შედგება 3 კომპონენტისგან: **იდი - ეგო - სუპერეგო**. „იდი“

წარმოადგენს მოქმედების წარმართველი გაუცნობიერებელი იმპულსების წყაროს, „ეგო“ წარმოადგენს ფსიქიკის ცნობიერი აქტივობების განხორციელების სივრცეს, ხოლო „სუპერეგო“ წარმოადგენს საზოგადოების მიერ გაზიარებული გარკვეული სახის ქცევების ამკრძალავი ნორმების ერთიან სისტემას. ისინი მოქმედებენ ერთიანობაში, განაპირობებენ ადამიანის ქცევის სპეციფიკურ თავისებურებას და მის შესაბამისობას საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მიმდინარე პროცესთა მრავალფეროვნებასთან [5].

ამ ორივე მოდელში მათი შემადგენელი კომპონენტების დალაგება ხდება ქვევიდან ზევით მიმართულებით ანუ დაბალი საფეხურიდან მაღალ საფეხურამდე. აღნიშნული მოდელები ძალიან საგულისხმოა და გამოსაყენებელია იქიდან გამომდინარე, რომ ფსიქოლოგია, როგორც მეცნიერება, დიდად განებივრებული არ არის პიროვნების სტრუქტურის შესახებ კონცეფციების სიმრავლით. შ. ნადირაშვილის ტრიადულ მოდელში ქვედა საფეხურზე დგას **ინდივიდი**; შუა საფეხურზე დგას **სუბიექტი**; ზედა საფეხურზე დგას **პიროვნება**, ხოლო ზ. ფროიდის ტრიადულ მოდელში ქვედა საფეხურზე წარმოდგენილია **იდი**; შუა საფეხურზე - **ეგო**; ხოლო ზედა საფეხურზე - **სუპერეგო**. მართალია აღნიშნულ დიდ მეცნიერთა ნააზრევში უშუალო, პირდაპირი საუბრები ფსიქიკურ მოვლენათა იერარქიის შესახებ არ გვხვდება, მაგრამ სამაგიეროდ მათ დიდი გარღვევა განახორციელეს ადამიანის ფსიქიკის სტრუქტურის გარკვევის საკითხში, რომელიც გაცილებით უფრო აადვილებს შემდგომი კვლევა-ძიების ჩატარებას ფსიქიკის და პიროვნების ორგანიზაციის გარკვევის საქმეში. ეს მიდგომები იმიტომ არის ფუნდამენტურები, რომ ძალიან ახლოს დგანან მისი ფსიქობიოლოგიური განვითარების შესახებ საბუნებისმეტყველო წარმოდგენებთან. ეს წარმოდგენები ითვალისწინებს ცოცხალი ბუნების ევოლუციური განვითარების პროცესის კანონზომიერებებს და უარყოფას არ ექვემდებარებიან. თვალსაჩინოებისთვის ნათქვამი ქვემოთ არის წარმოდგენილი **სქემა 1** სახითაც:

სქემა 1

ზიგმუნდ ფროიდის ტრიადული მოდელი	შოთა ნადირაშვილის ტრიადული მოდელი
სუპერეგო _____	_____ პიროვნება
ეგო _____	_____ სუბიექტი
იდი _____	_____ ინდივიდი

ორივე ტრიადული მოდელის სამივე კომპონენტი ადამიანის ქცევაში ერთდროულად აქტივობს, მაგრამ შეიძლება სხვადასხვა „წონით“ იყოს წარმოდგენილი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ადამიანი, როგორც სრულყოფისკენ სწრაფვის მქონე არსება, ყოველთვის ვერ ასწრებს ყველა სტადიის თანაბარი წარმატებით გავლას და ამიტომ შეიძლება შემადგენელი

კომპონენტების წონების სხვადასხვა კონფიგურაციებთან გვექონდეს საქმე. ყველაზე მეტად სასურველი არის ის, რომ სამივე კომპონენტი მაქსიმალურად იყოს განვითარებული და მოქმედებდეს სინერგიულად. ქცევის წარმართველი პროგრამა ყოველთვის ითხოვს აქტივობათა კოორდინაციას და ეს, ჩვეულებრივ ინტელექტის მეშვეობით ხორციელდება. თუკი ადამიანის ქცევაში ხსენებული სამი კომპონენტიდან რომელიმე ერთია უფრო მეტად გააქტიურებული, მაშინ იგი ღებულობს ქცევის წარმართვის ფუნქციას მისთვის შესტყვისი ინტელექტუალური ოპერაციების გამოყენებით და ახდენს ამ ფუნქციის შესრულებას. აქ უკვე დღის წესრიგში დგება ინტელექტის სახეობათა დიფერენცირების აუცილებლობა, რის შედეგადაც უფრო გასაგები ხდება განხორციელებული მოქმედების თავისებურება.

აღნიშნული ტრიადული მოდელების ყოველი საფეხურის შესატყვისი მოქმედებას თავისი მათემატიკური მექანიზმი ესაჭიროება, რომელიც განვითარების უწყვეტი პროცესის მოთხოვნათა ფარგლებში ადამიანს შეაძლებინებს დინამიური გარემოსადმი წარმატებით შეგუებას (ადაპტაციას). ეს მათემატიკური მექანიზმი მისი არსებობის და სტაბილური ფუნქციონირების გარანტორია. იგი ადამიანის უმნიშვნელოვანეს აქტივობას წარმოადგენს, რომელიც ფუნდამენტურად შეისწავლა უდიდესმა მეცნიერმა ჟან პიაჟემ. ადაპტაციის კვლევის სფეროში ჟან პიაჟე სრულიად სამართლიანად აღიარებულ ავტორიტეტად არის მიჩნეული. მისი კონცეფციის მიხედვით, ცვალებად გარემოსადმი ადამიანის შეგუება მისი ინტელექტის მეშვეობით ხორციელდება. ინტელექტი კი არის ფსიქიკური შინაარსებით ოპერირების უნარი, რომლის ჩამოყალიბებაც ადამიანის განვითარების პროცესში ხდება და რომელიც უზრუნველყოფს მის ხელთ არსებულ შესაძლებლობათა ეფექტიან გამოყენებას. ჟ. პიაჟეს კონცეფციაში ოპერირების უნარი აძლევს ადამიანს ობიექტურ გარემოში სწორად გარკვევისა და მის მიმართ ადეკვატური და მიზანშეწონილი ადაპტაციის განხორციელების შესაძლებლობას. ოპერირების უნარის გარეშე ადგილი ექნებოდა ადამიანთა აქტივობებში ხისტი სამოქმედო სქემების შემუშავებას და შენახვას, რის გამოც ცვალებად გარემოსთან ურთიერთობაში მათი გამოყენება და ამ გარემოსთან ადაპტირება უფრო წარუმატებელი აღმოჩნდებოდა, რითიც პრობლემებს შეუქმნიდა ადამიანთა სასიცოცხლო პროგრამების წარმატებით განხორციელებას და მათი სტაბილური ფუნქციონირების შენარჩუნებას [6].

ოპერირების უნარი უნივერსალური უნარია და ნებისმიერ აქტივობაში ღებულობს მონაწილეობას, განსაზღვრავს ქცევისეულ პროცესთა მიმდინარეობის თავისებურებას, მაგრამ ეყრდნობა აქტივობის მოცემული დონისთვის ადეკვატურ ფსიქიკურ განცდებს და მდგომარეობებს. ამიტომ ერთი და იგივე ინტელექტუალური ოპერაცია ფსიქიკურ მდგომარეობათა იერარქიის სხვადასხვა საფეხურზე სხვადასხვა თავისებურებით იქნება გამოვლენილი და სხვადასხვა სამოქმედო პროგრამის სახით იქნება წარმოდგენილი. ეს ოპერაციები იერარქიის ყველა დონეზე იმთავითვე წარმოდგენილი არ არის. ამიტომაც საჭირო მათი შემუშავება და განმტკიცება სამივე საფეხურის შინაარსებთან მიმართებაში. ადამიანის აქტივობათა იერარქიის სხვადასხვა საფეხურის სპეციფიკით გამოწვეული ასეთი განსხვავებულობანი თითოეული საფეხურის შესაბამისი ინტელექტის შემუშავებაზე და განმტკიცებაზე მიაწინებს. განვითარების პროცესში ადამიანს იმთავითვე არ ეძლევა

აღნიშნული ინტელექტების თანაბარი განვითარების უზრუნველყოფი მექანიზმი, თუმცა ძალიან დიდია იმის სასურველობა, რომ სამივე დონის ინტელექტი მაქსიმალურად იყოს განვითარებული. ეს განსაკუთრებით ისეთ შემთხვევებში ხდება აქტუალური, როდესაც რომელიმე პირი ორგანიზაციის მნიშვნელოვანი ხელმძღვანელი პოზიციის დაკავებისთვის იღწვის. ორგანიზაციების ხელმძღვანელს კი ბევრი რამ მოეთხოვება თავისი განვითარებისა და სრულყოფის თვალსაზრისით.

თუკი ადამიანის ფსიქიკურ განვითარების პროცესში უფრო ინდივიდის დონის ქცევის მექანიზმებია დაწინაურებული, მაშინ საქმე გვაქვს ისეთ პიროვნებასთან, რომელიც თავისი ინსტიქტებისა და ემოციების კარნახით მოქმედებს. ეს განვითარების ყველაზე დაბალი საფეხურია და შორეული ეპოქის ადამიანების ქცევის თავისებურებას ემსგავსება. ასეთი ადამიანი სრულიად დაუშვებელია რომ იმყოფებოდეს რაიმე ხელმძღვანელ პოზიციაზე, ვინაიდან მისი წამყვანი თვისებები - მტაცებლობა, დაუნდობლობა, არაჰუმანურობა და ა.შ. იქნება დიდი პრობლემების წარმომშობი იმ ორგანიზაციაში, რომელსაც იგი მოცემულ მომენტში ხელმძღვანელობს. ასეთი ადამიანი წესით ორგანიზაციის განვითარებისთვის ვერასოდეს მოიცლის თავის პირადი ინტერესების ტყვეობაში ყოფნის გამო. ამ დონეზე აქტივობათა მორგანიზებელი მექანიზმის როლში „ემოციური ინტელექტი“ გვევლინება [7]. ევოლუციის პროცესში სწორედ ემოციური ინტელექტის მაღლით ახერხებდნენ ცოცხალი არსებები მტრულ გარემოში თავიანთი გადარჩენის ამოცანების შესრულებას. ემოციები იყო მათი ქცევებისთვის მიმართულების მიმცემი და ამიტომ ითვლებიან ისინი პირველად ფსიქიკურ პროცესებად და სამოქმედო მექანიზმებად. ამ მოვლენას თავისი ანატომიური დადასტურებაც აქვს თავის ტვინის ურთულეს აგებულებაში ემოციების ცენტრების „ძველ ტვინში“ განლაგების სახით; იმ ტვინში, რომელიც ევოლუციის პროცესში ინდივიდთა გადარჩენის ამოცანების გადაწყვეტის სამსახურში იმყოფებოდა.

თუკი ადამიანის ფსიქიკურ განვითარების პროცესში უფრო სუბიექტის დონის ქცევის მექანიზმებია დაწინაურებული, მაშინ საქმე გვექნება ისეთ ადამიანთან, რომელიც უფრო გონების კარნახით მოქმედებს და ყველა აქტივობებს უმთავრესად მას უქვემდებარებს. ამ დონეზე ქმედებათა მორგანიზებელ მექანიზმად „კოგნიტური ინტელექტი“ გვევლინება. მსგავს აქტივობებში ხშირი ჩართულობის გამო ასეთი ადამიანი ფორმალურ-ლოგიკური ოპერაციების განვითარებულობით გამოირჩევა. აგრეთვე აბსტრაგირების განვითარებული უნარის მაღლით იგი ლოგიკური აზროვნების პროცესში ნაკლებ ყურადღებას უთმობს წანამძღვრების მნიშვნელობას. მისთვის ყველა განხილული და შეფასებული მოვლენა, ადამიანი თუ საგნები მსგავსი მნიშვნელობისაა და ლოგიკური დასკვნები გამოიყვანება მსჯელობისთვის აუცილებელი წანამძღვრების მნიშვნელობათა დიფერენცირების გარეშე. ასეთი ადამიანის გონება ემსგავსება ტექნიკურ ინტელექტს, რომელიც წინასწარ შექმნილი პროგრამის თუ ალგორითმის ფარგლებში მოქმედებს. გონებრივი აქტივობის ასეთი სტილის მქონე ხელმძღვანელი პირი, მის სამოქმედო „პროგრამაში“ ადამიანური ფაქტორის გაუთვალისწინებლობის გამო, ბევრ მნიშვნელოვან საკითხში ადამიანური პრობლემების

წარმომშობი შეიძლება აღმოჩნდეს, რის შედეგადაც ორგანიზაციის კოლექტივში მუშაობის ეფექტიანობის მაჩვენებლების გაუარესებას გამოიწვევს.

ადამიანის განუწყვეტელი განვითარების პროცესი კოგნიტურ ინტელექტზე არ ჩერდება და მისი მენტალობის უფრო მაღალი საფეხურის მოვლენებთანაც მოდის შეხებაში. ამ მხრივ აღსანიშნავია **ლოურენს კოლბერგის** კვლევები ადამიანის მორალური განვითარების შესახებ [8]. მისი კვლევებით შესაძლებელი გახდა რომ უფრო გამდიდრებული შინაარსი შეემნოდა წარმოდგენებს ადამიანის მორალური განვითარებისა და მისი მორალური მრწამსის შესახებ. ბოლო დროს გააქტიურებული კვლევები აშკარად მიანიშნებს ამ მოვლენის ფართოდ შესწავლის აუცილებლობაზე, რომელიც ადამიანის განვითარების უმაღლეს საფეხურად არის მიჩნეული. შესაბამისად მორალთან მიმართებაში ადამიანის ინტელექტმაც მიიქცია მეცნიერთა დიდი ყურადღება მისი უზადლო მკვლევარის ჟან პიაჟეს კვლევებიდან დაწყებული [9], [10], [11]. გახშირდა მეცნიერული განაცხადები **„მორალური ინტელექტისა“** და მისი უაღრესად დიდი მნიშვნელობის შესახებ ადამიანის მენტალობისა და ქცევების ორგანიზებაში. ფსიქიკური განვითარების უმაღლეს საფეხურს ადამიანის მაღალი მორალური მრწამსი წარმოადგენს, რომლის მიღწევაც „მორალური“ ინტელექტის მაქსიმალური განვითარებით არის შესაძლებელი. მორალური ინტელექტის განვითარებაში შეფერხების შემთხვევაში ადამიანი ინსტინქტური, ეგოისტური, ფორმალური მიდგომების და მისწრაფებების კარნახით მოქმედებს, რაც ძალიან ხშირად მას პრობლემებს უქმნის სხვა ადამიანებთან ურთიერთობების სფეროში. სრულიად დაუშვებელია ასეთი ადამიანის დანიშვნა ან არჩევა ხელმძღვანელ თანამდებობაზე და ეს პრინციპი მუდამ მაქსიმალურად უნდა იყოს დაცული ორგანიზაციის თანამშრომელთა უფრო მეტი შეთანხმებულობის, კოორდინირებულობის და მათი მუშაობის მეტი ეფექტიანობის მისაღწევად.

კოგნიტური ინტელექტის დომინირების შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვაქვს ობიექტური სინამდვილის საგნებითა და მოვლენებით ოპერირების უნარის გამოყენებასთან, რითიც ადამიანი საუკუნეთა მანძილზე იყო დაკავებული. ამიტომ ადამიანის ინტელექტის ზემოაღნიშნულ სამ მთავარ სახეობას შორის ყველაზე მეტი განვითარებულობა სწორედ კოგნიტურ ინტელექტს ხვდა წილად. ეს გამოიწვია უკეთესი სახცოვრებელი პირობების შექმნისთვის ადამიანთა მუდმივმა ზრუნვამ. გადარჩენისთვის ევოლუციური ამოცანების შესრულებამ ხელი შეუწყო ადამიანურ პოპულაციაში მეტ-ნაკლები წარმატებულობით **ემოციური ინტელექტის** განვითარებას, ემოციებით ოპერირების უნარის გამომუშავებას, რომელიც უაღრესად ხშირი გამოყენების შედეგად მოექცა არაცნობიერი ფსიქიკურის სფეროში და დღეისთვის ადვილად გაცნობიერებას ვერც ექვემდებარება. ბოლო წლებში მეცნიერული კვლევების გააქტიურება ადამიანის ემოციური ინტელექტის შესასწავლად, მის არაცნობიერ ფსიქიკურში „ჩამირული“ ინტელექტუალური მექანიზმების გამოვლენას ეძღვნება. რაც შეეხება **მორალურ ინტელექტს**, ადამიანური საზოგადოების განვითარების ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე ადამიანმა ამისთვის ყველაზე ნაკლებად მოიცალა და, შესაბამისად, ყველაზე მეტი ყურადღების მიქცევა ამჟამად სწორედ მისთვის არის საჭირო. მორალური ინტელექტის ფუნქციობის შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვაქვს საზოგადოებაში ურთიერთობათა

ფართოდ აღიარებული მორალური ნორმებით ოპერირების უნარის გამოყენებასთან, რომელიც ძალაუვნებურად კი არის ჩართული სოციალურ პროცესთა ორგანიზებაში, მაგრამ გადაფარულია სხვა კატეგორიის მოვლენებით და პროცესებით, რის გამოც ვერ ხერხდება მორალური პრინციპების დაცვის მეშვეობით საზოგადოებრივ პროცესთა ეფექტიანი კოორდინირება. აქედან წარმოიშობა ისეთი პრობლემები, რომლებიც საზოგადოების განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორების როლს თამაშობენ.

მორალური ინტელექტის ჩამოყალიბებაში მონაწილეობას ღებულობს ისეთი ფაქტორები, როგორებიცაა: პიროვნების მთლიანობა, პასუხისმგებლობა, სხვისი პატიება, თანაგრძნობა, მოთმინება, სამართლიანობა, თვითკონტროლი, სინდისი, პატივისცემა, კეთილგანწყობა, ტოლერანტობა და სხვ. ეს ის ფაქტორებია, რომელთა ეფექტიანი ოპერირების შედეგადაც შესაძლებელი ხდება სხვა ადამიანებთან ურთიერთობაში სწორი პოზიციების შექმნა. მორალური ინტელექტი ითვლება ყველაზე უფრო მაღალი დონის ინტელექტად, რომელიც ეხება ადამიანის ფსიქიკის სტრუქტურის ყველაზე უფრო მაღალ საფეხურს. ასეა მიჩნეული მეცნიერთა დიდი უმრავლესობის მიერ. ამიტომ მორალური ინტელექტის განვითარებული ფორმები ყველაზე უფრო წონად საფუძვლებს ქმნიან იმ შემთხვევებში, როდესაც იხილება საკითხები ხელმძღვანელ თანამდებობებზე ადამიანთა გამწესების შესახებ. ყველაზე უფრო მეტად სწორედაც ხელმძღვანელებს უნდა მოეთხოვებოდეთ მეტი დაწინაურება აჩვენონ მორალური ინტელექტის განვითარების სფეროში. მხოლოდ ამ შემთხვევაში იქნება მათი მუშაობა ყველასთვის სასიკეთო და სასურველი შედეგების მომტანი.

ზემოაღნიშნული სამივე სახის ინტელექტი პიროვნების სტრუქტურაშია ჩართული და მის ცალკეულ კომპონენტებთან ერთად ემსახურებიან ადამიანის ფსიქიკის ორგანიზაციის მეტ-ნაკლებად დასრულებულ წარმოდგენას, რაც თვალსაჩინოებისთვის ქვემოთ არის მოყვანილი **სქემა 2** სახით:

სქემა 2

	ზ. ფროიდის ტრიადული მოდელი	შ. ნადირაშვილის ტრიადული მოდელი
III დონე	სუპერეგო -----	პიროვნება -----
	ოპერირებს მორალური ინტელექტით	
II დონე	ეგო -----	სუბიექტი -----
	ოპერირებს კოგნიტური ინტელექტით	
I დონე	იდი -----	ინდივიდი -----
	ოპერირებს ემოციური ინტელექტით	

მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ პიროვნების დანაწევრებამ კომპონენტებად არ უნდა განაპირობოს მისი მთლიანობის დაკარგვა, რომელიც ყოველთვის ხაზგასმით აღინიშნება ხოლმე დ. უზნაძის განწყობის თეორიაში. გასარკვევია ის, თუ რა შეიძლება იყოს ასეთი მთლიანობის შემანარჩუნებელი მოვლენა. თუკი ზემოაღწერილი იერარქიის თითოეულ

დონეზე ოპერირებს კონკრეტული სახის ინტელექტი, მაშინ პიროვნების მთლიანობის მისაღწევად უნდა არსებობდეს მათი გამაერთიანებელი მოვლენა. ასეთი ფუნქციის მქონე ფსიქიკური მოვლენის როლში სრულიად ლოგიკურია რომ წარმოდგენილი იყოს ზოგადი ინტელექტი. თუკი ყ. პიაჟეს მიხედვით ინტელექტი ადაპტაციის მექანიზმს წარმოადგენს, ხოლო ადაპტაცია ევოლუციის ბაზისურ მოვლენადაა მიჩნეული მეცნიერთა მიერ, მაშინ ინტელექტი ყველაზე ფუნდამენტურ მოვლენად უნდა განიხილებოდეს როგორც ზემოთ ნაჩვენები იერარქიის ერთი დონის ფარგლებში, ისე დონეებს შორის მიმართებათა ჭრილში. ამ საბოლოო შემთხვევაში ემოციური, კოგნიტური და მორალური ინტელექტების ერთიან სიღრმისეულ სისტემაში ინტეგრირება ისევ ინტელექტუალური მოვლენის საფუძველზე შეიძლება განხორციელდეს და ეს არის სწორედ ფუნდამენტური თვისების მქონე ზოგადი ინტელექტი, რომელიც ზემოთ იქნა აღნიშნული. ზოგადი ინტელექტი, თვის მხრივ, ძალიან დიდ მსგავსებას ავლენს ასეთივე ფუნდამენტური ხასიათის მქონე მოვლენასთან - ზოგად განწყობასთან - ზოგადობის, სიღრმისეულობის და ფუნდამენტურობის მეშვეობით, რაც წინსწრებით აღინიშნა კიდევ ერთ-ერთ სამეცნიერო პუბლიკაციაში [12].

ადამიანის ფსიქიკური აქტივობების შესახებ ზემოთ განხილული პრობლემური საკითხები და ჩამოყალიბებული მიდგომები აბსოლუტურად სანდოა რადგან ეყრდნობა მეცნიერების ისეთი დიდი ავტორიტეტების ნააზრევს, როგორებიც არიან: ზიგმუნდ ფროიდი, ჟან პიაჟე, დიმიტრი უზნამე, აბრაამ მასლოუ, ფილიპ კოტლერი, ლოურენს კოლბერგი, შოთა ნადირაშვილი და სხვ. პიროვნების ფსიქოლოგიის გააზრების საკითხში მათი მიდგომების ერთ სისტემაში შემოქმედებითი სინთეზირების აუცილებლობამ აქტუალური გახადა პიროვნების შემადგენელი კომპონენტების იერარქიული სტრუქტურირება. ამით გაჩნდა იმის შესაძლებლობა, რომ ადამიანის ზემოხსენებული იერარქიული ტრიადებისა და მათი მოდელების შესახებ მსჯელობები გასაგები, მისაღები და ჩვეული ყოფილიყო. მოცემული მოსაზრება ანგარიშგასაწევია თუნდაც იმიტომ, რომ პიროვნების სტრუქტურის და მითუმეტეს მისი იერარქიულობის შეხახებ ცოდნა დღეისთვის დაგროვებული ბევრი არც არის და ზემოთ დასახელებულელებზე უფრო მაღალი რანგის ფიგურები, რომლებსაც მეტად შეიძლება დაეჯერებოდეთ, სამწუხაროდ მეცნიერებაში აღარც გამოჩენილან. ყოველივე ზემოთ ნათქვამის გათვალისწინებით, პიროვნების იერარქიული სტრუქტურა კიდევ უფრო თვალსაჩინოდ შეიძლება წარმოდგენილი იქნას ქვემოთ მოყვანილი **სქემა 3** სახით.

რაც შეეხება პიროვნების ზემოთ აღწერილი მიდგომის გამოყენებას ისეთ მნიშვნელოვან სფეროში როგორცაა სამართალი, უნდა ითქვას შემდეგი. სამართალი მნიშვნელოვნად ითვალისწინებს და ეყრდნობა ადამიანის შესახებ ფსიქოლოგიურ ცოდნას იმ მიზნით, რომ ადამიანის ნამოქმედარის მამოძრავებელი მოტივები კარგად გამოიკვლიოს და უშეცდომო გადაწყვეტილების მიღებისთვის შექმნას სანდო ნიადაგი. მომხდარში ჩაღრმავების გარეშე, ფსიქოლოგიური ფაქტორის დაზუსტების გარეშე და მხოლოდ ზედაპირული მსჯელობის დონეზე დიდია მცდარი და უსამართლო გადაწყვეტილების მიღების ალბათობა, რაც მართლმსაჯულების საქმიანობის ხარისხზე უარყოფითად აისახება. ამიტომ აუცილებელია

	ზ. ფროიდის ტრიადული მოდელი	შ. ნადირაშვილის ტრიადული მოდელი	
III დონე	სუპერეგო -----	----- პიროვნება	(ციქლოლოგიის ინსტიტუტი) აკადემიის დირექტორი
	ოპერირებს მორალური ინტელექტით		
II დონე	ეგო -----	----- სუბიექტი	
	ოპერირებს კოგნიტური ინტელექტით		
I დონე	იდი -----	----- ინდივიდი	
	ოპერირებს ემოციური ინტელექტით		

დანაშაულის ჩამდენი პირის მრწამსისა და ფსიქოლოგიური სტატუსის გარკვევა, მისი პიროვნების შემადგენელი კომპონენტებისა და მათი აქტივობის დონეების დაზუსტება და ნამოქმედარში მათი ხვედრითი წილის გამოკვეთა, რაც საბოლოოდ უფრო ადეკვატური გადაწყვეტილების მიღებისთვის ხელის შემწყობი გარემოება გახდება. ადამიანი მუდმივად იმყოფება სხვადასხვა სიტუაციებში, რომლებშიც განსხვავებული როლების შესრულება უხდება და ძალიან მაღალია ალბათობა მისი პიროვნების არასწორი ფსიქოლოგიური ინტერპრეტირების, თუკი 1-2 სიტუაციაში სათანადო როლებით მოქმედებების შედეგად შექმნილი შთაბეჭდილებების საფუძველზე ვინმე იმსჯელებს მთლიანად მისი პიროვნების შესახებ. ძალიან ხშირია ასეთი ცდუნება და შეიძლება განსაკუთრებით მტკივნეულიც იყოს იგი, თუკი საქმე ეხება ადამიანის მცდარ მოქმედებას და მის სამართლებრივ შეფასებას აქედან გამომდინარე ხშირად მძიმე შედეგებით. ამიტომ ყველაზე სწორ მიდგომად უნდა ჩაითვალოს ამა თუ იმ ფორმით კანონდამრღვევი პირის ფუნდამენტური პიროვნული მახასიათებლების გათვალისწინება მის შესახებ საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე. ამ მხრივ სრულიად გამართლებულია პიროვნების იერარქიული სტრუქტურის ხასიათის გარკვევისა და მისი კომპონენტების თავისებურებათა დადგენის მცდელობები.

როგორც ზემოთ ითქვა, გამოჩენილ მეცნიერთა მნიშვნელოვანი ნააზრევის საფუძველზე გახდა შესაძლებელი, რომ პიროვნების სტრუქტურა განხილულიყო იერარქიულ ჭრილში იმ კომპონენტების გამოყოფით, რომლებიც სრულად ფარავენ ადამიანის აქტივობების დიდ მრავალფეროვნებას. სამი კომპონენტი - **პიროვნება, სუბიექტი და ინდივიდი (სუპერეგო, ეგო და იდი)** ერთმანეთისგან იზოლირებულად არ ფუნქციონირებენ, არამედ მოქმედებენ სინერგიულად, რის საშუალებასაც იძლევა მათი გამაერთიანებელი ფაქტორის - განწყობის - მუდმივი წარმმართველი მონაწილეობა ამ აქტივობებში, რომლებიც ოპერაციების დიდ სიმრავლეს გულისხმობს და სხვადასხვა სახის ინტელექტებით იმართებიან. მათ შორის ზოგადი ინტელექტი არის უმთავრესი საშუალება ზემოხსენებული სინერგიის მიღწევის საკითხში. განწყობა ადამიანის ქცევის წარმართვაში თავის ქმედითობას სწორედ ზოგადი

ინტელექტის მეშვეობით უნდა ახორციელებს. სხვაგვარად ძალიან ძნელი წარმოსადგენია ის თუ რისი მეშვეობით არეგულირებს განწყობა, როგორც მთლიანობითი მდგომარეობა, ადამიანის ქცევას. თავის ქმედითობას იგი მის სტრუქტურაში ჩართულ ზოგად ინტელექტს უნდა უმაღლოდეს. ქვემოთ მოყვანილია ვიზუალურად გადაუტვირთავი მართივი ნახატი (იხ. ნახ. 2), რომელიც თვალსაჩინოდ ასახავს ზემონათქვამს პიროვნების სტრუქტურის იერარქიულობასთან დაკავშირებით. მასში ფიგურირებენ **ემოცია - კოგნიცია - მორალი**, როგორც ის ბაზისური ფსიქიკური მოვლენები, რომლებსაც ეყრდნობა ზემოთ განხილული ტრადუციული მოდელების შემადგენელი კომპონენტები.

პიროვნების სტრუქტურა

ნახ. 2

ეს კომპონენტები მოკლედ შეიძლება შემდეგნაირად იქნეს დახასიათებული:

- **ემოცია** - ამ საფეხურზე ადამიანის მოქმედებებში ადგილი აქვს ემოციური პროცესების დომინირებას. ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იპყრობს ემოციური ინტელექტი, რომლის მნიშვნელობაშიც სწორედ ემოციურ პროცესთა რეგულირების მექანიზმი იგულისხმება. ეს არის როგორც საკუთარი, ისე სხვების ემოციების აღქმის და რეგულირების უნარი. ამასთან, აღნიშნული უნარი გვეხმარება ემოციების მართვასა და დამაბულ ემოციურ სიტუაციებთან ეფექტურად გამკლავებაში. სხვა ადამიანებთან ურთიერთობაში პრობლემების აღმოცენება, სამუშაო სტრესთან, კონფლიქტებთან გამკლავების სიმძნელე და სხვა მსგავსი პრობლემები, დაბალი ემოციური ინტელექტის არსებობაზე მიანიშნებს. ემოციური ინტელექტი უფრო ინსტინქტური აქტივობებისთვის არის დამახასიათებელი. მან თავისი ჩამოყალიბებისთვის ევოლუციის ხანგრძლივი პერიოდი გამოიარა და დღეს ავტომატურ რეჟიმში მოქმედებს.
- **კოგნიცია** - კოგნიციის საფეხურზე აღინიშნება ფსიქიკური შინაარსებით ოპერირების გააქტიურება, რაც ფორმალური ოპერაციების ინტენსიური გამოყენებით ხორციელდება. მათი საშუალებით ხდება სინამდვილის შემეცნება და პრობლემური სიტუაციებიდან ეფექტიანი გამოსავლის მონახვა. ოპერირების უნარი აძლევს ადამიანს გარემოსთან ადაპტაციის განხორციელების შესაძლებლობას. იგი არის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი უსაფრთხო და სტაბილური მდგომარეობის შენარჩუნებისთვის. ამ ოპერირების უნარის გარეშე ადამიანი ვერ მოახერხებდა გარემოს ნეგატიური ზეგავლენებისგან თავის დაღწევას და აღმოჩნდებოდა მსხვერპლის როლში. კოგნიტურმა აქტივობებმა შეაძლებინა ადამიანს ტექნოლოგიებისა და ახალი საგნობრივი სამყაროს შექმნა, რითიც გაიუმჯობესა პირობები.

• **მორალი** - ამ საფეხურზე აქტუალურია ისეთი ფაქტორები, როგორებიცაა: მთლიანობა, პასუხისმგებლობა, პატიება, თანაგრძნობა, მოთმინება, სამართლიანობა, თვითკონტროლი, სინდისი, პატივისცემა, კეთილგანწყობა და სხვ. ეს ის ფაქტორებია, რომელთა ეფექტიანი ოპერირების შედეგადაც შესაძლებელი ხდება სუბიექტური კეთილდღეობის მიღწევა. რაც უფრო მეტად აქვს ადამიანს განვითარებული მორალური ინტელექტი, მით უფრო უკეთ შეუძლია მას ხსენებული ფაქტორებით ოპერირება განახორციელოს და დასახულ მიზანსაც (სუბიექტური კეთილდღეობას) წარმატებით მიაღწიოს [13]. მორალური ინტელექტის შემთხვევაში საქმე გვაქვს ქცევის მორალური ნორმებით ოპერირების უნართან, რომლითაც მიიღწევა ადამიანთა შორის თანხმობა და ერთობლივი მოქმედების მეტი ეფექტიანობა. მორალური ინტელექტი ზოგჯერ მჭიდრო კავშირში განიხილება ემოციურ ინტელექტთან. ეს არ უნდა ჩაითვალოს სწორად, ვინაიდან ისინი ორიენტირებულები არიან განსხვავებულ ფსიქიკურ მოვლენებზე: პირველი - ნებელობით პროცესებზე, ხოლო მეორე კი - ემოციურ პროცესებზე.

როგორც ნახატი 2 აჩვენებს, პიროვნული განვითარების უმაღლესი საფეხური ის მორალური „პლატფორმაა“, რომლიც ადამიანებს შორის ურთიერთობის გეგმები ისახება. მისი ხორცშესხმა მორალური ინტელექტის მეშვეობით მიიღწევა. ამ საფეხურზე ადამიანის ქცევა გამოირჩევა სუბიექტური კეთილდღეობისკენ (ბედნიერებისკენ) სწრაფვით, მაგრამ მას ხშირად ბევრი რამ ეღობება წინ ან საკუთარი ან სხვების ბრალით. ამის გამო უჩნდება ფარული აგრესია, რომელიც უბიძგებს მიუღებელი ქმედებებისკენ, რითიც მდიდარია საზოგადოებრივი ცხოვრება. დღევანდელ განვითარებულ მსოფლიოში სუბიექტური კეთილდღეობისკენ სწრაფვის დამაბრკოლებელი გარემოებები საგრძნობლად ნაკლებია ადრინდელთან შედარებით და ბევრად გაუმჯობესებულია ამ მთავარი სწრაფვის რეალიზების პერსპექტივები, რომელთა მოახლოების უმთავრესი ხელშემწყობი მოვლენაც არის ადამიანთა მორალზე აპელირება. იგი ბევრ სხვა სიკეთესთან ერთად ყველასთვის საჭირო და აუცილებელი შემოსავლების ზრდასაც კი განაპირობებს. საზოგადოებისთვის ყოველივე ამის დიდმა მნიშვნელობამ განაპირობა ის, რომ შეიქმნა ორი დიდი, მძლავრი ინსტიტუტი: ეკლესია და მართლმსაჯულება. ამ ორივე ინსტიტუტს ერთი და იგივე მიზანი გააჩნია: მორალური კლიმატის დამკვიდრება საზოგადოებაში, თუმცა ამ მიზანს ისინი განსხვავებული წესებით აღწევენ. ეკლესია ცდილობს ადამიანთან სულიერი მუშაობით ნებაყოფლობით მიიყვანოს იგი მორალურ მრწამსამდე. მართლმსაჯულება კი ცდილობს სხვადასხვა სადამსჯელო საშუალებით ადამიანი აიძულოს გახდეს უკეთესი მორალური თვალსაზრისით (იხ. ნახ. 3).

ნახ. 3

ეკლესიისა და სამართლის თანამშრომლობა ადამიანის პიროვნული განვითარების საქმეში, მისი მორალური სრულყოფის საქმეში და მისი სუბიექტური კეთილდღობისკენ სწრაფვის დემოფილების საქმეში დასტურდება აგრეთვე იმითაც, რომ მთელი რიგი ქვეყნების პენიტენციურ დაწესებულებებში ფუნქციონირებს სამლოცველოები, რომლებშიც იქ მყოფ პატიმრებს ეძლევათ იმის შესაძლებლობა, რომ მოიცალონ საკუთარი თავის ზნეობრივი განვითარებისთვის, სამომავლოდ უკეთესი ცხოვრების პერსპექტივების დასახვისთვის და საზოგადოებაში სრულფასოვანი ინტეგრირებისთვის. საზოგადოება ამ გზითაც იმდიდრებს თავის ადამიანურ კაპიტალს.

ზემოთ არგუმენტირებულად განხილული და ჩამოყალიბებული პიროვნების იერარქიული სტრუქტურა ბუნებრივად ადამიანის ქცევების სტრუქტურირებასაც განაპირობებს. ქცევები მოტივების გარეშე ვერ განხორციელდება. მოტივები კი იერარქიულად არის განლაგებული. ეს გარემოება განაპირობებს ქცევების (მათი სტრატეგიების) ერთიან იერარქიულ სისტემაში მოქცევას. ამრიგად, პიროვნების იერარქიული სტრუქტურის ყოველ ცალკეულ საფეხურს მისი შესაბამისი ქცევის სტრატეგია და ამ სტრატეგიის განხორციელებისთვის პირობების შემქმნელი გარემო თუ სფერო ესაჭიროება. ადამიანთა საზოგადოებრივი მოღვაწეობის სფეროებს შორის, რომლებშიც შეიძლება პრაქტიკული გამოყენება ჰპოვოს პიროვნების ფსიქოლოგიის შესახებ ჩამოყალიბებულმა შეხედულებებმა და მისი ქცევის მოდელებმა, პირველ რიგში აღსანიშნავია სოციოლოგია, ეკონომიკა და სამართალი. ეს საბოლოო ამ თვალსაზრისით ყველაზე უფრო მეტად იმსახურებს ყურადღებას, ვინაიდან იგი ეხება საზოგადოებრივი ცხოვრების წესებს, რომლებიც შემდეგ აღწევენ ადამიანთა მოღვაწეობის ყველა სფეროში, არეგულირებენ მათ საქმიანობას და განსაზღვრავენ მათ ეფექტიანობას. ამ თვალსაზრისით ის „გარემო“, რომელშიც პრაქტიკულ გამოყენებას ნახულობს პიროვნების ზემოთ განხილული იერარქიული მოდელი, შეიძლება იყოს სამგვარი: **ეთიკა, სამართალი და კანონმდებლობა.**

1. კანონმდებლობა ყველაზე მეტი კონკრეტულობით, სიმკვეთრით და უკომპრომისობით გამოირჩევა. მასზე დაყრდნობით განხორციელებული აქტივობები ძალიან ემსგავსება იმ ქცევებს, რომლებსაც აქვს ადგილი პიროვნების სტრუქტურის პირველ საფეხურზე - **ემოცია**. ამ

საფეხურზე ოპერირებს ემოციური ინტელექტი, რომელიც ევოლუციის ხანგრძლივი პროცესის განმავლობაში ფორმირდებოდა. ინტელექტის ეს სახეობა ემსახურებოდა ორი მთავარი ამოცანის შესრულებას - გადარჩენას და გამრავლებას. ისინი სიცოცხლისთვის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორებია, ახასიათებთ სიმტკიცე და ვარირებას არ ექვემდებარებიან. კანონმდებლობაც ასევე ხისტად მოქმედებს დიდი პასუხისმგებლობის გაცნობიერებიდან გამომდინარე. ამიტომ აქტივობების ეს ორივე ფორმა სრულებით ერთმანეთის შესატყვისია.

2. სამართალი ითხოვს მეტ განზოგადებას, განსჯას, ადამიანის სხვადასხვა სფეროებს შორის პარალელების გავლებას, განხორციელებული ქმედების ფართო კონტექსტში განხილვას და ისე შეფასებას. ამ შემთხვევაში მხოლოდ იურიდიულ ცოდნა საკმარისი არ არის იმისთვის, რომ ადამიანის ქმედების სწორი შეფასებები გაკეთდეს. აქ უკიდურესად აუცილებელია ინტერდისციპლინური და შეთანხმებული აქტივობა სოციალურ მეცნიერებათა რამდენიმე დარგის წარმომადგენლის - ფსიქოლოგიის, სოციოლოგიის, ეკონომიკის, იურისპუდენციის და სხვ. სამუშაო კონტექსტის ასეთი გაფართოება ყველაზე უკეთ შეესატყვისება პიროვნების იერარქიული სტრუქტურის მეორე დონეს - **კოგნიცია**. სამართლის სფეროში კომპლექსური მუშაობის მაღლით შესაძლებელი ხდება მეტი სიზუსტით იმ კანონის და მისი იმ მუხლის შერჩევა, რომელიც უკეთესად გამოხატავს ჩადენილი კანონდარღვევის მიმართ ადეკვატურ დამოკიდებულებას და შეფასებას.

3. ეთიკა (მორალი) განიხილავს ადამიანის მენტალობაში მიმდინარე ყველაზე მაღალი დონის პროცესებს. სწორედ ამ დონეზე განისაზღვრება ადამიანის მოქმედების ძირითადი სტრატეგიები. ამ საფეხურზე ხდება სამართლისთვის ორიენტირების გამოკვეთა, რომელიც შემდეგ აზუსტებს კანონმდებლობის კორექტული გამოყენების პროცედურებს [14]. აქ ხდება საზოგადოებრივ იმ ღირებულებათა განხილვა, რომელთა საფუძველზეც უნდა გაკეთდეს ჩადენილ კანონდარღვევასთან დაკავშირებით სამართლის სფეროში მომუშავე პირებისთვის ადეკვატური ორიენტირების დასახვა. **ეთიკის (მორალის)** დონეზე წარმოებულ შეფასებებს მაგისტრალური მნიშვნელობა გააჩნია ქვედა ორივე დონეზე მიმდინარე სამუშაოებისთვის. **ეთიკის (მორალის)** დონეზე მუშაობას უმთავრესად ფილოსოფოსები უნდა აწარმოებდნენ. ეთიკა, საზოგადოებრივი ღირებულებები, ლოგიკა თავიანთი განშტოებებით პირველ რიგში ფილოსოფიის მიერ არის გასააზრებელი ჩადენილ კანონდარღვევასთან დაკავშირებით და მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება იგი გახდეს განსჯის საგანი იერარქიის ქვედა დონეებზე. ვიზუალურად ეს შემდეგი სქემით შეიძლება იქნეს გამოხატული (იხ. სქემა 4):

პიროვნების იერარქიული სტრუქტურის დონეების ქცევის სტრატეგიები	პიროვნების იერარქიული სტრუქტურის დონეების შესატყვისი სფეროები
მორალის დონის სტრატეგიები	ეთიკა (ფილოსოფია)
კოგნიციის დონის სტრატეგიები	სამართალი (სოც. მეცნიერებები)
ემოციის დონის სტრატეგიები	კანონმდებლობა (იურისპუდენცია)

იურიდიული დარგის წარმომადგენლები საზოგადოებაში მართლწესრიგის განმსაზღვრელ ადამიანთა ქცევის ნორმების იერარქიაში ჩვეულებრივ ხელმძღვანელობენ უპირატესად პირველი საფეხურის ნორმებით - **კანონებით**, მაშინ როდესაც კიდევ არსებობს მეორე საფეხური - **სამართალი** და მესამე უმაღლესი საფეხური - **ეთიკა**. როდესაც იურიდიული კადრები კავდებიან პირველი საფეხურის - კანონმდებლობის - ნორმებით, მათი მიდგომები გამორჩეულად კონკრეტულია და ხშირად შეიძლება არ იყოს საკმარისი „ჭეშმარიტების“ დადგენისთვის. ხსენებულ კანონებს შორის და ასევე კანონის მუხლებს შორის შეიძლება აღინიშნებოდეს წინააღმდეგობები, რომელთა წარმატებით გადალახვაც სადავო საკითხის იერარქიის უფრო მაღალ დონეზე განხილვით არის შესაძლებელი. ამ მეორე საფეხურზე სადავო საკითხის გააზრებისთვის საკმარისი არ არის მხოლოდ იურისტის კვალიფიკაცია. სამართალი არის სოციალური მოვლენა და სადავო საკითხის განხილვაში იურისტებთან ერთად მწვავედ აუცილებელია სოციალურ მეცნიერებათა ისეთი მნიშვნელოვანი დარგების კომპეტენტური წარმომადგენლების აქტიური მონაწილეობა, როგორებიცაა: სოციოლოგია, ფსიქოლოგია, ეკონომიკა და სხვ. რაც შეეხება ნორმათა მესამე უმაღლეს საფეხურს, იგი ფილოსოფიის სფეროს განეკუთვნება და სადავო საკითხის განხილვაში და შეფასებაში ისეთი მნიშვნელოვანი დარგების თუ ქვედარგების კომპეტენტური წარმომადგენლების მონაწილეობას საჭიროებს, როგორებიცაა: ეთიკა, ღირებულებათა ფილოსოფია, ლოგიკა და ა.შ. ამრიგად, სადავო საკითხების კომპეტენტურად, სამართლიანად და წარმატებით გადასაჭრელად აუცილებელია ზემოთ განხილული იერარქიის სამივე დონეზე ანუ **მორალის, სამართლის, კანონის** დონეებზე მიზანშეწონილი და ადეკვატური სამუშაოების ჩატარება. მხოლოდ ასეთი საშუალებებით არის შესაძლებელი ჭეშმარიტების მიგნება და მართლწესრიგის მიღწევა. სანამ სადავო საკითხი განიხილება კანონმდებლობის დონეზე, მანამდე იგი უნდა განიხილებოდეს მორალის და სამართლის დონეებზე ზოგადიდან კონკრეტულამდე **დედუქციით**, რომელიც არის ყველაზე უფრო სანდო მეთოდი სწორი და სამართლიანი დასკვნების მისაღებად. იურიდიულ სფეროში ამ წესით მუშაობა კანონის ადეკვატური და მიზანშეწონილი ნორმის შერჩევას განაპირობებს და სადავო საკითხის საუკეთესოდ გადაწყვეტის გარანტორს წარმოადგენს. ყოველივე ზემოთ განხილული არის

პიროვნებათმორისი ურთიერთობების შესახებ წარმოდგენათა მთლიან სისტემაში მოქცევის ერთ-ერთი მცდელობა, რომელსაც გააჩნია სრულყოფის და განვითარების პოტენციალიც.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Maslow, A. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396.
2. Kotler Ph. (1980) Principles of Marketing, Prentice-Hall, inc. New York.
3. Uznadze D. (1940). General Psychology. Tbilisi (in Georgian).
4. Nadirashvili Sh. (2014). Antropic Theory of Attitude. Sulakauri Pub., Tbilisi (in Georgian).
5. Freud Sigmund (1923). Introductory lectures on psycho-analyses (J. Riviera, Trans.). London, Allend & Unwin.
6. Piaget J. (1977). The development of thought: Equilibrium of cognitive structures. New York, Viking Press,.
7. Goleman D. (2005). Emotional Intelligence. Batam books, New York.
8. Kohlberg L. (1981). The philosophy of moral development. New York, Harper and Row,.
9. Piaget J. (1965). The Moral judgementof the child. New York, Macmillan.
10. Kruger T. (2012). Moral Intelligence: The Construct and Key Correlates. University of Johannesburg.
11. Tanner C., Christen M. (2013). Moral Intelligence – A Framework for Understanding Moral Competences. Zeppelin University & University of Zurich.
12. Goroshidze G. (1999). General Intelligence as a Set Structure. Materials of the scientific conference dedicated to the 110th anniversary of D. Uznadze's birth. Tbilisi, p. 22-23.
13. Goroshidze G. (2022). Moral intelligence as the basis of human subjective well-being. Educational sciences and psychology. Peer-reviewed, impact factor, international electronic scientific journal, No. 3 (64), p. 86-95.
14. Singer P. (2011). Practical Ethics. Cambridge University Press.
15. Constitution of Georgia (1995). Georgia, Tbilisi (in Georgian).
16. Organic law of Georgia, Labor Code of Georgia (2010). Georgia, Tbilisi (in Georgian).
17. Law of Georgia on Civil Service (2023). Georgia, Tbilisi (in Georgian).

Hierarchical Structure of Personality and Use in Practice

George Goroshidze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Abstract

The article attempts to systematize the most acute issues of the organization of the person's psyche, such as: the structure of mental processes, the structure of the personality, the structure of the motivational system, and other types of structures that deserve the attention of scientists less than other mental events and processes. Whereas an adequate understanding of personality structure tells a lot about the mental mechanisms that guide human action and behavior. Hierarchical organization of the psyche is of prime importance in understanding the structure of a person, which allows for a more adequate conclusion to be made in the assessment of human behavior. The suitability of the approach is confirmed by the possibility of application in practical fields. Among them, law is worth mentioning as a field included in category of social sciences.

Key words: personality, structure, motivation, hierarchy, behavior.